

УДК 159.937

Т. Є. Мальцева

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Модернізація вищої освіти в Україні перш за все передбачає інший професійний підхід у підготовці майбутніх фахівців з соціальної роботи. Пов'язано це з тим, що серед актуальних завдань сьогодення незалежної України, які постають перед соціальними працівниками, педагогами, юристами, психологами та працівниками різних державних і громадських інституцій гостро постала необхідність удосконалення соціальної роботи в руслі виховання дітей і молоді на основі розвитку нових суспільних цінностей і втрачених моральних чеснот.

Така необхідність виникла не випадково. Історично склалося, що директивна політика держави, яка панувала більше 70-ти років, довела свою неефективність, але і перші роки після перебудови, що наполягали на розвитку демократії, показали безлад, розбіжність поглядів і неспроможність. Повна відсутність ідеологічної політики, корумпованість, уседозволеність безжалісно руйнували морально-етичні норми суспільства, що не могло не відбиватися на вихованні молодого покоління. Такого зростання кількості правопорушень і злочинів серед молоді не спостерігалось з часів ВВВ.

Учені, стурбовані цим явищем, почали шукати нові, більш дієві підходи до системи соціальної роботи. Оскільки спільною метою всіх інституцій, що працюють з молоддю, стало формування нового громадянина, громадянська суспільства, у ціннісній орієнтації якого повинні входити такі, як патріотизм, чесність, добродійництво, порядність та ін., межі та аспекти соціальної роботи повинні бути розширені. У соціальну роботу необхідно включити засоби психолого-педагогічного впливу на дитину. Ставши структурною одиницею єдиного виховного простору, соціальна робота набуває нових рис і напрямів. Крім соціального забезпечення та соціальної допомоги це глибоке знання педагогіки, психології, соціальних функцій, корекційних методів, засобів і технологій гармонійного розвитку особистості людини.

Проблема дослідження: невідповідність аспектів теоретичної підготовки фахівців з соціальної роботи їх практичній професійній діяльності.

Мета дослідження: довести необхідність удосконалення змісту і функцій соціальної роботи.

Інтеграційні наукові процеси, що спостерігаються останніми роками, визначили для сучасної соціальної роботи такі поняття, як гуманістичний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, що доводять включення змісту і структури цього процесу в цілісну систему виховання, урахування її морально-етичних і духовних аспектів, нове

розуміння понять „громадянин” і „громадянськість” (І. Бех, Т. Дем’янюк, О. Киричук, Н. Косарева, А. Крицька, І. Мартинюк, Л. Мищик, В. Оржеховська, Л. Пономаренко, В. Поплужний, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Чернуха та ін.).

У зв’язку з цим функції соціального працівника значно поширюються. Крім соціального забезпечення і підтримки незахищених верств громадян, актуальною стає профілактична і корекційна робота девіантної поведінки, виховна функція у пенітенціарній системі. Вища освіта своєчасно реагує на ці зміни. Ця тенденція спостерігається в усьому європейському освітньому просторі. Українська вища школа намагається відповідати цим вимогам. У навчальні плани вводяться дисципліни з загальної психології, психології особистості, соціальної психології, пенітенціарної психології, основ психодіагностики та психоконсультації, конфліктологія та ін. Не залишаються поза увагою педагогічні науки, у тому числі і пенітенціарна педагогіка. Майбутній соціальний працівник вивчає суть девіантної та злочинної поведінки, яка полягає в тому, що людина вибирає відмінний від суспільно-громадянських вимог варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії громадянина та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи. У основі відхилень у поведінці переважно лежить конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі та прорахунки. Тому для цілісного розуміння девіантної поведінки включають вивчення не тільки соціальних, але й психолого-педагогічних явищ:

- мотивів, причин і умов, що сприяють її виникненню та розвитку;
- можливостей її попередження та подолання;
- загальних та індивідуальних особливостей проявів дефектів правової та моральної свідомості;
- змісту потреб особистості;
- особливостей характеру, емоційно-вольової сфери, що призводять до виникнення девіантної поведінки [3, с. 39].

Це потребує наукових теоретико-методологічних знань. Вивчаються дослідження природи соціальної поведінки особистості, профілактики протиправної поведінки, що розробили вчені різних галузей науки: філософський аспект проблеми девіантної поведінки, що розкрито в працях В. Сухомлинського, С. Анісімова, О. Дробницького та ін.; соціально-педагогічні, що досліджували В. Оржеховська, Г. Пустовіт, А. Сиротенко, М. Фіцула та ін.; правові аспекти, що вивчали Ю. Антонян, К. Іношев, М. Костицький, В. Кудрявцев, Г. Міньковський, О. Тузов та ін.; психологічні, обґрунтовані в працях І. Беґа, Б. Братуся, Я. Гілінського, О. Змановської та ін.; медичні аспекти проблеми, які досліджувалися А. Личко, А. Селецьким, С. Тарарухіним, Г. Фелінською та ін.

Практика показує, що необхідність включення соціально-педагогічних і психологічних проблем у соціальну роботу визначається суперечностями: між потребою суспільства в соціально активному громадянині та сучасним станом сформованості якостей, що його характеризують у молоді з девіантною поведінкою; між нагальною потребою в координованому залученні соціальних працівників, учителів, психологів до проблем формування громадянської поведінки у підлітків з девіантною поведінкою та реальним рівнем професійної готовності фахівців до цієї діяльності.

Глибинний сутнісний зв'язок між громадянськістю і соціальністю, духовністю та моральністю як продукованими людиною явищами, не дозволяє в соціальній роботі нехтувати процесом громадянизації особистості, що передбачає її соціалізацію та формування моральних, правових і духовних чеснот. Інакше ми ризикуємо одержати соціально компетентного циніка, або нігіліста. Так само і надмірне захоплення моральними ідеалами й цінностями без урахування соціальних координат може перетворитись на безплідне моралізаторство. Наразі й формування внутрішнього, духовного світу дітей без огляду на соціальні реалії їхнього життя несе в собі небезпеку соціальної неадекватності, самотності, ізоляціонізму, утечі в світ ідеальних ілюзій, втрати життєвої наснаги [5; 6; 7].

Розірвати соціальні, педагогічні та психологічні функції в роботі соціального працівника неприродно. Драматичність соціальної роботи з важковиховуваними дітьми як особистісно зорієнтованого діяння полягає в тому, що вона завжди й неодмінно відбувається в просторі існування двох світів – внутрішнього (інтимного, особистісного) і суспільного (загальнолюдського) [3, с. 36 – 51]. Базисне завдання соціальної роботи – знайти такі її форми й соціально-педагогічні механізми, які б могли урівноважувати суперечність між універсальністю та безмежністю людських особистісних потенцій до розвитку і жорсткою соціальною реальністю з її конкретними визначеннями й межами. Особистість людини, її формування і розвиток – це найважливіша цінність держави й найголовніше завдання всієї системи формування громадянина [7, с. 22].

Професійний вплив соціального працівника на поведінку людини, потребує ґрунтовних знань психології, щоб розуміти, що гармонійність особистості з її внутрішньої сторони припускає високу погодженість між свідомістю людини й її несвідомими психічними процесами. Така гармонія забезпечується загальнолюдською, моральною спрямованістю особистості, сили якої підлегли єдиному мотиву, що домінує і на свідомому, і на несвідомому рівні.

Дисгармонійний розвиток особистості відбувається в тому випадку, коли свідомі прагнення людини знаходяться в повній невідповідності з її безпосередніми, часто навіть не усвідомлюваними нею самою, бажаннями. Мотивуюча сила таких несвідомих утворень настільки велика, що в умовах протиріччя зі свідомими прагненнями

людини вона призводить до найгостріших афективних конфліктів, що спотворюють і навіть ламають людську особистість, а суспільство і держава мають асоціального громадянина [1, с. 94].

Отже, повноцінне формування особистості вирішальним чином залежить від того, які саме за своїм ціннісним змістом потреби знайдуть у неї форму саморуку, а справа соціального працівника полягає в тому, щоб брати участь у створенні соціальних, педагогічних і психологічних умов ефективності цього процесу, що потребує нових підходів до змісту соціальної роботи в освіті та практичній діяльності фахівців [4, с. 76–79].

Перспективи. Стандартизація вищої освіти вводить гуманітарну сферу до єдиного європейського освітнього простору, чіткий розподіл, введення нових нормативних дисциплін і гнучкої варіативної частини навчального плану забезпечує розвиток і удосконалення змісту соціальної роботи. Стратегія вищої освіти, спрямована на необхідність підготовки таких фахівців, які б мали самі та були спроможні виховати у молоді повагу до Конституції, законів України, глибоке усвідомлення взаємозв'язку між правами людини та її громадянською відповідальністю дасть змогу на державному рівні вирішувати проблеми сім'ї та молоді, сприятиме розвитку гармонійної особистості. Удосконалення змісту соціальної роботи органічно розширює функції соціального працівника педагогічними і психологічними, що додає йому можливостей ефективніше впливати на результат діяльності та змінює її структуру і соціальну політику взагалі.

Література

- 1. Бех И. Д.** Психологические основы нравственного развития личности: Дис...д-ра психолог. наук: 19.00.07 / Иван Дмитриевич Бех / НИИ психологии Украины. – К, 1992. – 320 с.
- 2. Соціальна** робота з неповнолітніми, які перебувають у місцях позбавлення волі / Беца О.В, Вакуленко О.В, Дубиніна І.М, Колб О.Г, Кривуша В.І. / Державний центр соціальних служб для молоді; Державний департамент України з питань виконання покарань / В.М. Синьов (ред.). – К, 2003. – 220.
- 3. Доел М.** Сосредоточенная на задаче работа // Практика социальной работы / Под ред. К.Ханвея и Т.Филпота. – Амстердам-Киев, 1996. – С. 36-51.
- 4. Інше** поле. Соціологічні практики. / Під ред. Е.Л. Омельченко, С.А. Перфільєва. – Ульяновск, 2000. – С. 76-79.
- 5. Косарева Н.І.** Виховання громадянськості учнів на ідеях української державності / Косарева Н. І. // Педагогіка і психологія. – 2006. – №3. – С. 130-136.
- 6. Крицька Л.** Громадянськість як інтегральна цінна орієнтація особистості / Крицька Л. Цінності освіти і виховання: наук. літ. зб. – К. – 2007. – С. 43-51.
- 7. Культура** життя людини: (Пробл. теорії і методології соціально-психологічних досліджень) / Отв. ред. Л.В.Сохань, В.А. Тихонович. – К.: Наук. думка, 1988. – 192с.

Мальцева Т.Є. Удосконалення змісту соціальної роботи

У статті показано невідповідність аспектів теоретичної підготовки фахівців з соціальної роботи їх практичній професійній діяльності, доведено необхідність удосконалення змісту і функцій соціальної роботи, глибинний сутнісний зв'язок між громадянськістю і соціальністю, духовністю та моральністю як продукованими людиною явищами, справа соціального працівника полягає в тому, щоб брати участь у створенні соціальних, педагогічних і психологічних умов ефективності цього процесу, що потребує нових підходів до змісту соціальної роботи в освіті та практичній діяльності фахівців.

Ключові слова: психологічні функції, мотивація, індивідуум, особистість, освітній процес.

Мальцева Т. Є. Усовершенствование содержания социальной работы

В статье показано несоответствие подготовки специалистов по социальной работе их практической профессиональной деятельности, раскрыта сущность профессиональной подготовки социальных работников, определено базисное задание социальной работы - найти такие ее формы и социально-педагогические механизмы, которые могли бы уравнивать противоречие между универсальностью и безграничностью человеческих личностных потенций к развитию и жесткой социальной реальностью с ее конкретными определениями и границами; доказана необходимость усовершенствования содержания и функций социальной работы.

Ключевые слова: психологические функции, мотивация, личность, образовательный процесс.

Maltseva T. E. Improvement of social work

In this article shows lack of theoretical aspects of training in social work practice their profession, the necessity to improve the content and functions of social work, that the harmony of the individual with its inner side suggests a high consistency between human consciousness and its unconscious mental processes, deep significant force link between citizenship and sociality, spirituality and morality as produced by human events, it social worker is to participate in the creation of social, pedagogical and psychological conditions of the efficiency of this process, which requires new approaches to the content of social work in education and practice professionals.

Keywords: psychological functions, motivation, individual features, defects, educational space.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.